

**Վ. ԲՐՅՈՒՍՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ В. БРЮСОВА
BRUSOV STATE UNIVERSITY**

**ԲԱՆԲԵՐ
Վ. ԲՐՅՈՒՍՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ВЕСТНИК ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ
В. БРЮСОВА
BULLETIN OF BRUSOV STATE UNIVERSITY**

ԼԵՉՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

ЛИНГВИСТИКА И ФИЛОЛОГИЯ

LINGUISTICS AND PHILOLOGY

1(56)

**Վ. ԲՐՅՈՒՍՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
«ԼԻՆԳՎԱ» ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ**

ԵՐԵՎԱՆ - 2021

**ԱՆՋԵԼԱ ՔԱՐԹԵՐԻ «ԳԻՇԵՐՆԵՐԸ ԿՐԿԵՍՈՒՄ» ՎԵՊԻ
ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

ԱՆԻ ԱՍԼԱՆՅԱՆ

Հիմնաբառեր՝ մոզական ռեալիզմ, 20-րդ դարի անգլիական գրականություն, ֆեմինիստական գրականություն, Անջելա Քարթեր, «Գիշերները կրկեսում» վեպ

Հոդվածում ուսումնասիրվում է Անջելա Քարթերի «Գիշերները կրկեսում» վեպը՝ «մոզական ռեալիզմի» մեթոդաբանության համատեքստում: Վերլուծված և ներկայացված են վեպի գեղարվեստական առանձնահատկությունները և գաղափարական ուղղվածությունը:

Անջելա Քարթերը անգլիական գրական կյանք է մտել անցյալ դարի վաթսուներկու թվականներին: Նրա առաջին պատմվածքը լույս է տեսել 1965 թվականին և միանգամից գրավել է գրաքննադատների ուշադրությունը: Այսօր նա յոթ վեպերի, բազմաթիվ պատմվածքների և էսսեների հեղինակ է և համարվում է 20-րդ դարի երկրորդ կեսի անգլիական գրականության բեղմնավոր և ինքնատիպ գրողներից մեկը: Օժտված լինելով վառ երևակայությամբ և գեղարվեստական պատկերներ ստեղծելու յուրահատուկ ձիրքով՝ նա իր պատումները կառուցում է պատմական, առասպելաբանական, ինչպես նաև գրական հարուստ ժառանգության հենքի վրա:

Իր ստեղծագործություններում նա կարողացել է համադրել իրականության արտացոլման երկու, թվում է, անհամատեղելի բնագավառները՝ արվեստը և գաղափարախոսությունը: Ինչ վերբերում է նրա ֆեմինիստական հայացքներին, ապա պետք է նկատել, որ կանանց իրավունքների հիմնախնդրին նա անդրադարձել է բավականին լայն և խոր ընդգրկմամբ՝ իր ստեղծագործություններում դիտարկելով այդ խնդիրը մարդկային բազմակողմանի և բազմաբնույթ հարաբերությունների համատեքստում: Այդտեղ նույնպես Քարթեր-արվեստագետը, հատելով իրականի և անիրականի, գիտակցականի և անգիտակցականի սահմանը, փորձում է բացահայտել մարդկային հոգեբանության խորքային շերտերը՝ միևնույն ժամանակ ներազդելով ընթերցողի մտածողության վրա:

Այս հոդվածի նպատակն է Անջելա Քարթերի հայտնի ստեղծագործություններից մեկի՝ «Գիշերները կրկեսում» վեպի ուսումնասիրության միջոցով բացահայտել և վերլուծել վեպի հենց այդ երկու միմյանց շաղկապված կողմերը. առաջինը վերաբերում է մեթոդաբանական, գեղարվեստական առանձնահատկություններին, երկրորդը՝ վեպի հայեցակարգային, գաղափարախոսական ուղղվածությանը: Քարթերն ինքը հարցազրույցներից մեկում խոստովանում է, որ «Գիշերները կրկեսում» վեպը գրելիս իր գլխավոր նպատակը եղել է ընթերցողներին հաճույք պատճառելը և ուսանելը (Haffenden 1985: 76-96): Հաճույք պատճառելը արվեստի իրավասությունն է, իսկ «ուսանել» ասելով Քարթերն ի նկատի ունի մարդկանց որոշակի գաղափարներ և մտքեր հաղորդելը:

Գրականագետ Ջոան Ակոկելան «Անջելա Քարթերի ֆեմինիստական առասպելաբանությունը» հոդվածում, անդրադառնալով Քարթերի կենսագրությանը և կյանքի դրվագներին, նշում է, որ դրանք ճիշտ դասավորելու դեպքում կարելի է տեսնել այն ճանապարհը, որը Քարթերին մոտեցրել է ֆեմինիզմի փիլիսոփայությանը. «Նա դառնում է վառ, բայց ոչ ծայրահեղ ֆեմինիստ: Նրա բողոքը արդարության և հավասարության համար չէր, այլ ամեն տեսակի հարկադրանքի դեմ էր: Նրա համար պարզապես ատելի էր հարկադրանքի յուրաքանչյուր դրսևորում, ինչպես նաև ատելի էր կանանց թուլակամությունը, որը նրանց դարձնում էր տառապող էակներ: Նա ուզում էր, որպեսզի կանայք կարողանան ձեռք բերել այն ամենը, ինչին ձգտում են՝ իշխանություն, ազատություն, սեր: Քարթերը չէր տեսնում սեռերի միջև այնպիսի տարբերություն, որը կարող էր խանգարել նրանց այդ ամենին հասնելու» (Acocela 2017):

Նույն հոդվածում կարդում ենք, Քարթերի՝ իր ընկերներից մեկին՝ Քերոլ Ռոֆֆին գրած նամակից մի հատված, որտեղ երևում է Քարթերի ֆեմինիստական կարծրատիպերից ազատ մտածողությունը: Նա գրում է. «Մի քանի օր առաջ ինձ մեկը հարցրեց, թե ովքեր են իմ սիրելի կին գրողները, կարծում եմ նկատի ունենալով այն գրողներին, որոնք հատկապես լավ են ներկայացնում կանանց հոգեբանությունը: Ես ասացի Էմիլի Բրոնտե և անմիջապես անիծեցի ինձ, որովհետև, իմ համոզմամբ, բոլոր ժամանակների կանացի լավագույն կերպարներ կերտած գրողը Դոստոևսկին է» (Acocela 2017):

Չուգահեռ անցկանցնելով Անջելա Քարթերի կյանքի և ստեղծագործության միջև՝ տեսնում ենք, որ գրականությունը, կարծես, նրա կյանքի հայելային արտացոլումը լինի: Քարթերի ստեղծագործական կյանքի և կանանց կերպարների վերաբերյալ գրականագետ Գայանե

Եղիազարյանն իր «Անգլիացի և ամերիկացի կին գրողների երկերի արժեքաբանական հարացույցը» գրքում գրել է. «Անջելա Քարթերի ստեղծագործությունը կարելի է բաժանել երեք հիմնական փուլի՝ ըստ գլխավոր հերոսուհիների տեսակի: Վաղ փուլը 60-ականներն են, երբ նրա հերոսուհիները ներկայանում են որպես զոհեր: 1970-ականները կարելի է համարել անցումային շրջան գրողի ստեղծագործության մեջ, երբ նրա հերոսուհիները սկսում են իրենց ինքնության և կանացիության փնտրտուքները: Իսկ 80-կանների սկզբից նրա հերոսուհիներն ձեռք են բերում առաջնորդի և դիկտատորի հատկանիշներ» (Եղիազարյան 2020: 161):

Հենց այդպիսի առաջնորդ կնոջ կերպար է մարմնավորել Քարթերը «Գիշերները կրկեսում» վեպում, որը լույս է տեսել 1984-ին՝ նույն թվականին արժանանալով «Ջեյմս Թեյթ Բլեք Մեմորիալ» /James Tait Black Memorial Prize/ մրցանակին (Flood 2012): Վեպը Քարթերին ապահովեց ամուր դիրք անգլիական գրականության մոզական ռեալիստների շարքում՝ համարվելով այդ ուղղության բոլոր սկզբունքներն ամփոփող ստեղծագործություն:

Ընդհանրապես, Քարթերի վեպերը հնարավոր չէ հասկանալ և վերլուծել պատմական և սոցիալ-մշակութային համատեքստից դուրս: Նրա ստեղծագործությունը կրում է ինչպես անցյալի գրականության որոշակի ազդեցությունը, այդպես էլ քսաներորդ դարի երկրորդ կեսի գրական և փիլիսոփայական ուղղությունների կնիքը: Եվ դա վառ է արտահայտված «Գիշերները կրկեսում» վեպում, որտեղ առկա է մոդեռնիզմի՝ մասնավորապես սյուրռեալիզմի ազդեցությունը, երբ Քարթերը փորձում է ներթափանցել իր հերոսների ենթագիտակցական աշխարհի խորքերը: Ինչպես նաև, նրան հոգեհարազատ են ետարդիականության /փոստմոդեռնիզմի/ արվեստին բնորոշ քառասյին իրավիճակները, անկումային տրամադրությունները և տոնահանդեսային, կառնավալային միջավայրը: Վերոնշյալ բոլոր դեպքերում վերանում են հաստատված կանոնակարգերը և ջնջվում երևակայության թռիչքին խանգարող պատնեշներն ու սահմանները: Եվ այդ ամենն արտահայտելու համար Քարթերը հմտորեն օգտագործել է «մոզական ռեալիզմ» գեղարվեստական մեթոդի հնարավորությունները:

Անշուշտ, մեթոդաբանական, գեղարվեստական տեսանկյունից «Գիշերները կրկեսում» վեպը մոզական ռեալիզմի վառ դրսևորում է, սակայն հարկ է նշել, որ այն համապատասխանում է հոգեբանական վեպի չափանիշներին նույնպես, ինչպես նաև ունի պատմական վեպին բնորոշ տարրեր: Խոսքը վերբերում է վեպում ժամանակի և տարածության որոշակիությանը: Ժամանակաշրջանի ընտրությունը՝ 19-

րդ դարի վերջը, պատահական չէ. դա Եվրոպայում ֆեմինիստական շարժման սկզբնավորման տարիներն են, ինչպես նաև այն եղել է բոլոր բնագավառներում մեծ փոփոխությունների և նոր հարաբերությունների հաստատման դարաշրջան: Պատահական չէ նաև վայրերի՝ Լոնդոն, Սանկտ Պետերբուրգ, Սիբիր ընտրությունը:

«Մոզական ռեալիզմը» ինքնուրույն գրական ուղղություն համարվեց, երբ 20-րդ դարի երկրորդ կեսին գրականագիտության մեջ հստակեցվեցին նրա առանձնահատկությունները: Նախևառաջ՝ «մոզական ռեալիզմում» նույնանում են իրականությունը և երազը, շոշափելին և անիրականը, սառը դատողությունը և պատրանքները: Գրական այդ մեթոդը ընթերցողին ներշնչում է հավատ առ այլընտրանքային իրականության գոյությունը: Չնայած իր որոշ նմանությանը գիտական ֆանտաստիկային և սյուրռեալիզմին, մոզական ռեալիզմի առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ հեղինակները օգտվում են այնպիսի հնարներից, որոնց շնորհիվ մոզականը դադարում է այլևս լինել անիրական: Մոզականության հանդեպ անվերապահ հավատ ներշնչելը «մոզական ռեալիզմի» կարևոր հատկանիշներից է:

Հենց այդպես «Գիշերները կրկեսում» վեպում Քարթերը մոզական և միևնույն ժամանակ հոգեբանական կերպարների միջոցով խաբկանքը մատուցում է որպես ճշմարտություն, իսկ իրականությունը որպես հեքիաթ:

Վեպը սկսվում է տեսարանով, երբ գլխավոր հերոսը՝ Սոֆի Ֆեվերսը, թռչնի թևերով խոշորամարմին կինը, իր հանդերձարանում հարցազրույց է տալիս Նյու Յորքից Լոնդոն ժամանած քսանհինգամյա լրագրող Ջեք Ուոլսերին: Նա եկել էր սենսացիոն հոդված գրելու նպատակով, հոդված, որը բացահայտելու էր իր համոզմամբ աշխարհի մեծագույն խաբեություններից մեկը: Վեպի երկու հիմնական կերպարների՝ Ֆեվերսի և Ուոլսերի համեմատության և հակադրության միջոցով Քարթերը ցույց է տալիս մոզականի և իրականի միջև գոյություն ունեցող տարբերությունը, դրանց հատման կետերը, միմյանց միաձուլվելու և միևնույն ժամանակ միմյանց հակասելու հավանականությունը: Այստեղ պետք է նշել, որ անհամատեղելի երևույթների միավորման հնարավորությունը վեպի գլխավոր գաղափարներից մեկն է, որն աստիճանաբար զարգանալով իր բարձրակետին է հասնում վեպի ավարտին: «Գիշերները կրկեսում» վեպի այուժեի զարգացման ամբողջ ընթացքում Քարթերին հաջողվել է անիրական պատմությունը վերածել համոզիչ իրականության: Թեև բանական միտքը Ջեք Ուոլսերին երբեք չէր լքում, բայց նույնիսկ այն ժամանակ, երբ նա փորձում էր վերլուծել Ֆեվերսի ասածները դարձյալ

շարունակում էր հավատալ այդ անիրական պատմություններին: Հատուկ քնքնշանքով է Ֆեվերսը հիշում այն տունը, որտեղ նա հայտվել էր՝ դառնալով միանգամից վեց մայրերի դուստր: Այստեղ թեթևաբարո վեց կանայք են, որոնք հոգատարությամբ և սիրով շրջապատել էին փոքրիկ Ֆեվերսին և որոնցից մեկի՝ Լիզիի հետ Ֆեվերսը ապրելու էր իր հետագա կյանքը: Ֆեվերսի և Լիզիի հարաբերությունները անշահախնդիր սիրո և նվիրումի բացառիկ օրինակ են: Լիզին այն կինն է, որ ընդունել էր Ֆեվերսին այնպիսին, ինչպիսին նա կար և օգնել նրան պահպանել իր արտասովոր ինքնությունը, որքան էլ դա արտառոց լիներ շրջապատի համար: Ֆեվերսը Ջեք Ուոլսերին պատմում է իր կյանքը բոլոր մանրամասներով, անգամ վստահելով նրան իր իբր միակ գաղտնիքը՝ որն է իր թևերի փետուրները ներկելու փաստը: Հոգեբանական այդպիսի հնարով և այլ խորամանկություններով Ֆեվերսը մոլորեցնում է Ջեքին և այդպիսով ձեռք բերում նրա, ինչպես նաև ընթերցողի, վստահությունը: Քանի որ, երբ միակ գաղտնիքը իր թևերի փետուրները ներկելն է, այլևս չես կասկածում այդ թևերի գոյությանը: Իսկ թռչունի թևեր ունենալու փաստը և թռչելու ունակությունը, որոնց շնորհիվ Ֆեվերսը դարձել էր հայտնի կրկեսային մարմնամարզուհի՝ անշուշտ այլաբանական իմաստ ունի: Թռիչքը ազատության, իսկ գունավոր փետուրներով թևերը՝ ինքնատիպության, անհատականության խորհրդանիշ են: Ուշագրավ է վեպում այն պահը, երբ Լիզին առաջին անգամ տեսնում է Ֆեվերսի թևիկները: Նա ցնծության մեջ կանչում է ընկերուհուն՝ Մա Նելսոնին, գոչելով, որ իրենց թռչնակը պատրաստվում է թռչել. «Բարի կինը վազեց վերև աստիճանները երկուական թռնելով, իսկ երբ տեսավ թե ինչի է վերածվել իրենց ճուտիկը, ուրախությունից ծիծաղեց և ասաց,- պատկերացնում եք, փաստորեն, մենք հրեշտակ ենք պահել: Իմ անմեղ փոքրիկ, գուցե, հենց դու ես այս դարի այն երեխան, որ հենց հիմա իր թևերով սպասում է Նոր դարաշրջանին, որտեղ ոչ մի կին չդթայված չի լինի գետնին» (Carter 2006: 25): Քարթերն այստեղ անդրադառնալով կնոջ հոգևոր անազատության հիմնախնդրին՝ նկարագրում է նաև այն դժվար ճանապարհը, որը թեև՝ ցավոտ և քարքարոտ, բայց նրա համոզմամբ հաղթահարելի է:

Ուշագրավ է վեպում անունների ընտրությունը: Գլխավոր հերոսուհու՝ Ֆեվերսի անունն իր մեջ որոշ առեղծված է պարփակում: Հերոսուհու ընկերուհին, կամ մայրը, ինչպես ինքը համարում էր Լիզիին, անվան ընտրությունը բացատրում է «փետուրներ» «feathers» բառի նմանությամբ, սակայն Քարթերը իր հերոսուհու անունը գրում է Fevers, որն ավելի նման է անգլերեն «fevers» բառի գրությանը, որն էլ նշանակում է տենդ: Հնարավոր է, Քարթերն այդ երկու բառերի իմաստային

զուգորդումով ստեղծել է իր հերոսուհու «Ֆեվերս» անունը, որն արտահայտում է մի կողմից թեթևություն, առանց հստակ նախազգծված ճանապարհի անհոգ թռիչք, իսկ մյուս կողմից՝ տենդ, անվերջ լարվածություն և բազմաթիվ խոչընդոտների հաղթահարումներ:

Վեպի իրադարձությունները զարգանում են կրկեսի բազմերանգ կյանքի շուրջ և ուղղորդվում են Ֆեվերսի իրական և անիրական, մոգական և պարզ մարդկային ապրումներով լի կյանքի պատմությունով: Վեպի առաջին գլխում Ֆեվերսի կերպարը պարուրված է առեղծվածային և միաժամանակ իրական հատկանիշներով, և ընթերցողը տեսնում է ինքնավստահ մի կնոջ, որն իր հեքիաթային և անհավանական կյանքի պատմությամբ ապրում է կրկեսի վառ լույսերի հրավառության ներքո: Մյուս կողմից ներկայացված է հողածին, պրագմատիկ և կասկածամիտ ամերիկացի լրագրողի կերպարը, որի կյանքի իմաստը նախազգծված ծրագրերի իրագործումն է՝ ըստ հստակ ժամանակացույցի:

Վեպի առաջին գլուխը բարդ է ոչ միայն բովանդակությամբ, այլև իր կառուցվածքով: Այն անկանոն է, և դա կարելի համարել գեղարվեստական հնար, որով Ֆեվերսի կերպարն ավելի առեղծվածային է դառնում: Հաճախ հեղինակի խոսքը նրա հերոսուհին՝ Ֆեվերսը, «խլում է» իրենից և հանդես է գալիս որպես հեղինակ: Քարթերը նաև այդ եղանակով բացահայտում է Ֆեվերսի բնույթը. իշխելու և գործողության ընթացքը կառավարելու նրա ձգտումը, ինչպես նաև շրջապատին մոլորեցնելու, հիմարացնելու նրա կարողությունները:

Երկրորդ գլխում ամեն ինչ փոխվում է, երբ մոգականը՝ ի դեմս Ֆեվերսի, սկսում է կապվել իրական կյանքին, իսկ պրագմատիզմը՝ որը մարմնավորված է Ջեք Ուոլսերի կերպարում, հակառակը՝ կտրվում է առօրեականից և հայտնվում է մոգական, բայց և իրական Ֆեվերսի հեքիաթային աշխարհում:

Վեպի երրորդ գլուխը, որը կոչվում է «Սիբիր», ուշագրավ է հերոսների ժամանակի զգացողության բացակայությամբ: Այդտեղ «ժամանակ»-ը ներկայացված է որպես տիեզերական և մարդկային ուղեղին անհասու մի երևույթ: Վեպը լի է տարբեր խորհրդանշաններով, որոնցից մեկը ժամացույցն է: Ռուսաստանի՝ որպես գործողության վայրի, ընտրությունը նույնպես պատահական լինել էր կարող: Ընդհանրապես, Քարթերի ուղերձները տարբեր նպատակաուղղվածություն ունեն և արտահայտում են նրա ոչ միայն խոհա-փիլիսոփայական, այլև հասարակական և քաղաքական հայացքները: Քարթերը ժամանակի խորհրդանշական իմաստին անդրադարձել է նաև վեպի առաջին՝ «Լոնդոն» գլխում: Երբ Ֆեվերսի հանդերձասրահում Ուոլսերը Ֆեվերսի հետ զրուցելիս նկատում է ժամացույցը, որի սլաքները կանգնած են:

Սակայն ոչ միայն սլաքները այլև ժամանակն էր սենյակում, ասես, կանգ առած: Եվ միայն Բիգ Բենի ժամացույցի ձայնն էր, որ պարբերաբար նրանց հիշեցնում էր ժամանակի գոյության մասին:

Երրորդ գլխում ընթերցողը ստանում է նախորդ երկու գլուխներում բարձրացված հարցերի պատասխանները: Քարթերը ցույց է տալիս, թե ինչ է տեղի ունենում իրականի և անիրականի մի կողմից կործանարար, մյուս կողմից ստեղծարար միավորումից:

Հատկանշական է, որ Քարթերը հրաշքներով լի կրկեսը բերում է կյանք և միաձուլում է երևակայական աշխարհն ու անուրջները իրական կյանքի բնականոն դիմին, այդպիսով, հեքիաթային և մոգական շղարշ իջեցնելով մնացած ամեն ինչի վրա: Ընթերցողը կտրվում է իրականությունից և հերոսուհու ուժեղ և միևնույն ժամանակ կանացի և փխրուն թևերի օգնությամբ թռչում է դեպի քարթերյան «կրկեսի» աշխարհ, որտեղ ամեն ինչ հնարավոր է և ամեն մտացածին բան՝ իրական: «Կրկեսը» որպես երևույթ և հասկացություն իր խորհրդանշական բովանդակությամբ շատ մոտ է «կառնավալ», «տոնահանդես», «դիմակահանդես» հասկացություններին: Եվ պատահական չէ, որ Քարթերը հենց կրկեսն է ընտրել որպես իր գաղափարների արտահայտման վայր և մարդկային թաքնված տենչանքների դրսևորման ամենահարմար միջավայր: Կյանքի իմաստի և ունայնության, մարդկային հարաբերությունների անկայունության, կնոջ և տղամարդու բարդ փախհարաբերությունների, ինչպես նաև ազատության, սիրո, իրականի և անիրականի, գիտակցականի և անգիտակցականի մասին իր մտորումներն ու գաղափարները Քարթերն արտահայտում է կրկեսի հերոսների և աշխարհի հետ նրանց փոխհարաբերությունների միջոցով: Այս աշխարհայացքն անշուշտ, ունի իր սկզբնաղբյուրը, որը գալիս է միջնադարյան ժողովրդական տոների փիլիսոփայությունից և որն ավելի ընթռնելի է դառնում, երբ այն դիտարկում ենք նշանավոր գրականագետ և փիլիսոփա Միխայիլ Բախտինի «կառնավալի» տեսության համատեքստում: Ֆրանսուա Ռաբլեի ստեղծագործությանը նվիրված իր ուսումնասիրության մեջ Բախտինը գրում է.- «Կառնավալը ժողովրդի երկրորդ կյանքն է, որի սկզբնաղբյուրը ծիծաղն է: Դա նրա տոնական կյանքն է»: Ինչպես տեսնում ենք Քարթերի կրկեսային կյանքը նույն այն սկզբունքների վրա է կառուցված, ինչը նկարագրում է Բախտինն իր ուսումնասիրության մեջ: Նա գրում է.- «Կառնավալը չեն հորինում, նրանում բոլորը ապրում են, որովհետև, ըստ էության, այն համաժողովրդական է: Քանի դեռ այն կա, ոչ մեկի համար չի կարող դրանից դուրս մեկ այլ կյանք գոյություն ունենալ» (Бахтин 1990: 12):

Բախտինը նշում է, որ կառնավալի ժամանակ կարող ես ապրել միայն նրա օրենքներով, այսինքն միայն կառնավալային ազատության օրենքներով: Սա, իհարկե, ամբողջովին համապատասխանում է Քարթերի աշխարհայեցողությանը և հիմնավորում է կրկեսի, որպես վեպի գործողության վայրի ընտրությունը: «Բախտինյան կառնավալ»-ում արտահայտված իրականության փոփոխականության, մարդկային հարաբերությունների և հասարակության դասակարգերի անկայունության, երևակայական և իրական աշխարհների մեկը մյուսով փոփոխության, ազատության որպես անհատականության դրսևորման միակ հնարավորության և, վերջապես, ծիծաղի՝ որպես հաղորդակցության եղանակի, գաղափարները գրեթե ամբողջությամբ արտահայտված են «Գիշերները կրկեսում» վեպի գաղափարաբանության մեջ:

Գրաքննադատ Մարինա Ուորնների կարծիքով Քարթերը 20-րդ դարի ամենավառ երևակայություն ունեցող գրողների շարքում է: Նա գրում է.- «Ի շնորհիվ իր խիզախ, վայրի երևակայությամբ ստեղծված գլխապտույտ սյուժեների, վատ և լավ աղջիկների հավաքածուի, հրեշների, սրիկաների և բոլոր մնացած արարածների, նա կարողանում է ստիպել մեզ կարդալ գիրքը ընթերցանության ողջ ընթացքում շունչներս պահած» (Warner 1992: 25):

Քարթերի «Գիշերները կրկեսում» վեպը արժեքավոր է մոգական ռեալիզմի մեթոդաբանական հնարավորությունների կիրառման տեսանկյունից: Քարթերին հաջողվել է մոգականը դարձնել այնքան ռեալիստական, որ ավարտին մոտ ընթերցողը կասկածում է նույնիսկ սեփական բանականությանը, բայց ոչ այն հեքիաթին, որն իրեն մատուցել են:

Հելեն Սթոդարտը «Գիշերները կրկեսում» վեպի վերլուծության մեջ նկատել է. «Քարթերը հակառեալիստ է. չնայած նրա ստեղծագործությունը քաղաքական և սոցիալական ուղղվածություն ունի, հեղինակը հանդերձավորում է իր խնդիրները անուղղակիորեն՝ դիմելով այլաբանությանը, երևակայականին և առասպելին՝ ամրապնդելով այն համոզմունքը, որ օբյեկտիվ իրականություն գոյություն չունի» (Stoddart 2007: 13):

Վեպի ավարտին, երբ ընթերցողն արդեն իրապես հավատում է հերոսուհու պատմությանը, Ուոլսերը Ֆեվերսին հարցնում է, թե արդյոք այդ ամենը ճշմարիտ է և Ֆեվերսը պատասխանում է, որ ոչ, և որ նա հիմարեցրել է նրան: Եվ այնուհետև սկսում է բարձր ծիծաղել: Նրա ծիծաղը տարածվում է սենյակում, տանը, ապա դուրս է գալիս և մտնում շրջակա բոլոր տները, դուրս է գալիս քաղաքից և փոթորկի նման

պատվելով երկրից երկիր անցնում: Ֆեվերսի ծիծաղն ուղղված է Ուոլսերին, ընթերցողին և մարդկությանը: «Ֆեվերսի ծիծաղի պարուրածն տորնադոն սկսեց պատվել և ցնցել ամբողջ Երկիր մոլորակը, մինչև ամեն ապրող և շնչող արարած, ամենուրեք սկսեց ծիծաղել: Կամ, մի գուցե, այդպես թվում էր միայն մոլորեցված ամուսնուն, որն ինքն էլ սկսել էր ծիծաղել, թեև վստահ չէր, որ հենց ինքը չէր ծիծաղի առարկան»: Պետք է համաձայնել Սթոդարթի այն դիտարկմանը, որ «Քարթերի ստեղծագործությունը քաղաքական և սոցիալական ուղղվածություն ունի» և, որ նա «հանդերձավորում է իր խնդիրները անուղղակիորեն՝ դիմելով այլաբանությանը»: Այսօր, վեպի հրատարակումից տասնամյակներ անց այդ այլաբանորեն արտահայտված ուղերձն էլ ավելի արդիական հնչեղություն ունի: Ֆեվերսի ծիծաղը, որի առիթն այն է, որ նրան հաջողվել է հիմարացնել Ուոլսերին, երբ տարածվում է ողջ Երկիր մոլորակի վրա, ձեռք է բերում այլաբանական և ընդհանրական իմաստ: Այդ ծիծաղի առարկան, այլևս միայն Ուոլսերը չէ:

Քարթերին բնորոշ է, որ հարցերի պատասխանների ընտրությունը, ի վերջո, նա թողնում է ընթերցողին: Նկարագրությունները՝ մերթ պատրանքային, մերթ ռեալիստական, վեպի մինչև վերջին պահը ընթերցողին մոգական իրականության հանդեպ հավատ են ներշնչում և միայն վերջում ապտակի պես սթափեցնում են նրան: «Պատկերացրու միայն, ես քեզ հիմարեցրել եմ: Դա նշանակում է, որ ոչնչի պետք չէ հավատալ» ասում է Ֆեվերսը Ուոլսերին (Carter 2006: 350): Նրա ծիծաղը բարձրանալով Երկրից էլ վեր, վերափոխվում է վերերկրային ծիծաղի՝ օդում կախված թողնելով նաև ճշմարտության հարաբերական լինելու գաղափարը: Վեպի անսպասելի ավարտը օրինաչափ է մոգական ռեալիզմի փիլիսոփայության տեսանկյունից: Դա ավարտ է, որը կարող է լինել նաև սկիզբ միմյանց արդեն հարազատ դարձած երկու հակադիր երևույթների՝ Ֆեվերսի և Ուոլսերի համար: Բայց կարող է լինել և հակառակը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Եղիազարյան Գ., Անգլիացի և ամերիկացի կին գրողների երկերի արժեքաբանական հարացույցը, Եր., 2020:
2. Бахтин, М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М., Художественная литература, 1990.
3. Alison Flood (6 December 2012). "Angela Carter named best ever winner of James Tait Black award". *The Guardian*. Retrieved 6 December 2012.
4. Carter A. *Nights at the Circus*, Vintage Classics U.K Random House. 2006.

5. Haffenden J. Novelists in Interview / J. Haffenden. London and New York, Methuen, 1985.
6. Stoddart H. Angela Carter's Nights at the Circus. A Routledge study guide. London and N.Y.: 2007.
7. The New Yorker, Angela Carter's Feminist Mythology by Joan Acocela, Books. March 13, 2017.
Issue <https://www.newyorker.com/magazine/2017/03/13/angela-carters-feminist-mythology>
8. Warner, Marina. Angela Carter / Marina Warner // The Independent. - 1992.-February 18.

REFERENCES

1. Gayane Eghiazaryan, Angliaci & amerikaci kin groghneri erkeri arjheqabanakan haracowycy', 2020
2. Bahtin, M.M. Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaja kul'tura srednevekov'ja i Renessansa. M.: Hudozhestvennaja literatura, 1990.

АНИ АСЛАНЯН - МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РОМАНА АНДЖЕЛЫ КАРТЕР “НОЧИ В ЦИРКЕ”

Ключевые слова: Анджела Картер, английская литература 20-го века, магический реализм, роман “Ночи в цирке”, феминистская литература

В статье изучены идеологические и методологические особенности романа английской писательницы второй половины 20-го века Анджелы Картер “Ночи в цирке”. В романе выявлены элементы магического реализма как художественного метода. Рассмотрены символы и символические образы романа, с помощью которых раскрыто главное послание Анджелы Картер читателям.

ANI ASLANYAN - THE METHODOLOGICAL AND IDEOLOGICAL FEATURES OF THE NOVEL “NIGHTS AT THE CIRCUS” BY ANGELA CARTER

Keywords: Magical realism, 20th century English literature, Angela Carter, the novel “Nights at the circus”, feminist literature

The article introduces the novel “Nights at the circus” by the late 20th century English novelist, short story writer Angela Carter. The article analyses the narrative style, metamorphoses and the issues of feminism in the novel, by emphasizing traditional elements of Magical Realism. It attempts to show the methodological and ideological features of the novel.

Ներկայացվել է՝ 24.02.2021

Գրախոսվել է՝ 24.02.2021

Երաշխավորվել է ԲՊՀ Անգլերենի ամբիոնի կողմից՝ 24.02.2021